

Adabiyot O'Qitishda Sharq Allomalarining Metodikasi

Tursunboyeva Gulsum¹

Annotatsiya: Bugungi kunda sharq alloma va mutafakkirlarining ilmiy merosi faqatgina bir xalqning emas balki butun bir jamiyat hamda insoniyatning ma'naviy mulki hisoblanadi. Ushbu maqolada sharq allomalarining adabiyot sohasidagi metodik qarashlari, adabiyotga qo'shgan hissasi hamda tadqiq qilgan usullari haqida so'z yuritiladi. Ularning metodik qarashlari bugungi kun nuqtayi nazaridan atroflicha tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: metodika, nazariya, didaktika, ruhiyat, ifodali o'qish, tushinish, mantiq, jamoa.

Adabiyotni o'qitish metodikasi yoki nazariyasi haqida gap ketganda o'rganish bn bog'liq jarayonlar bundan bir necha ming yillar oldin boshlanib, yaqin yaqinlargacha davom etganligini ko'rishimiz mumkin. Turkiy xalqlar adabiyoti ham asosan V-VII asrlarda shakllanib adabiyotni o'qitish bilan bog'liq namunalari ham shu davrdan rivojlanib bordi. Umuman olganda, badiiy so'zning mohiyatini aniqlash, adabiyotini inson ruhiyatiga ta'sir qila oladigan darajaga yetkazish Sharq xalqlari hayotida doimiy ravishda katta ijtimoiy-ma'naviy ahamiyatga ega bolib kelgan. Inson kamolotida ta'lim-tarbiyaning o'rni beqiyosligi «Qur'oni Karim»da hamda Imom Buxoriyning hadislarida ham alohida ta'kidlab o'tilgan. Shu bilan birgalikda sharq allomalarining didaktik qarashlarida ta'lim metodlari masalasiga juda katta e'tibor qaratilgan.

Qomusiy olimlardan Abu Rayhon Beruniy, Farobiy, Abu Ali ibn Sino, Dovoniy hamda Navoiy asarlarida ta'lim, tarbiya, xulq-atvor hamda o'qitish masalalari atroflicha bayon etilgan.

Nasr Farobiy o'zining "Ilmlarning kelib chiqishi" asarida badiiy asarni ifodali o'qish, o'qiganlari asosida hikoya qilib berish zo'r san'at ekanligini alohida ta'kidlab o'tgan. Darhaqiqat bugungi kunda adabiyot darslarida berilgan asarlar o'qituvchi tomonidan o'quvchilarga ifodali tarzda o'qib berilsa yoki darsda o'quvchilarning o'zlari asarni ifodali o'qishsa o'qilgan matnning esda qolarli bo'lishi osonlashadi. Asarning hikoya qilib berilishi esa so'zlovchi nutqining ravon bo'lishiga, mustaqil fikrlash qobiliyatining rivojlanishiga xizmat qiladi.

Abu Rayhon Beruniy o'z asarlarida o'qitish masalasiga to'xtalib, shaxs ta'limida ko'proq qaysi tomonlarga e'tibor qaratish kerak ekanligini ta'kidlaydi. U birinchi o'rinda o'qitishda yodlash emas balki tushinish, mantiqiy fikrlash hamda xulosalar chiqara olishning muhimligini ko'rsatib beradi. O'qitishda o'quvchining qiziqishlari, intilishlari inobatga olinishi hamda muallimning shogirtlariga xushmuomala bo'lishi ham aytib o'tgan. Shu jumladan o'qitish mobaynida yangi bilimni egallash uchun ko'proq usullardan foydalanishi, yoddan chiqqan joylarini yana ko'rib chiqishi, Inson ta'lim olayotgan manbaasini asrab, undan ehtiyotkorlik bilan foydalanishi haqidagi qimmatli fikrlarni ham Beruniy o'z asarlarida yozib qoldirgan.

Abu Ali ibn Sino badiiy asarning inson ruhiyatiga ta'siri haqida fikr yuritib g'azal eshitilganda ko'ngil kishilarining ahvoli shodlik yoki kulguga g'amginlik yoki yig'iga moyil bo'lishini ta'kidlaydi.

Abu Ali ibn Sino kishiga qaysi usulda ta'lim berilmasin, bu usul birinchi o'rinda uning og'zaki nutqini ravon etishi, mustaqil fikrlash qobiliyatining rivojlanishiga xizmat qilishi, hamda olgan bilimlarini amaliyotda qollay olishiga imkon yaratishi kerakligini aytadi. U "Tadbiri manozil", "Donishnoma" kabi asarlarida didaktik qarashlari bilan birga bolalarga ta'lim berish haqida ham bir qancha ma'lumotlar beradi. Ya'ni darsda ko'rsatmalilik. Bu jarayonda o'tilayotgan mavzuni o'quvchilar ko'rsatma materiallar orqali yanada aniqroq tushinib, ko'z o'ngida gavdalanitira oladi. Shuningdek, ibn

¹ O'zbekiston-Finlandiya pedagogika instituti magistranti

Sino bilim berishda bolaning yoshiga e'tibor qaratish lozimligini, ta'lim jarayonida "yengildan qiyinga" o'tish kerakligini hamda dars mashg'ulotlarini jamoaviy tarzda olib borish kerakligini ham aytib o'tgan.

Davoniy ham o'z asarlarida maktab tushunchasiga jiddiy e'tibor qaratadi. Kishi kamolotida maktabning o'rnini muhimligini ta'kidlaydi. Ota-Ona farzandning jismoniy rovojlantirishiga sababchi bo'lsa, muallim ma'naviy, ruhiy rivojlanishiga yo'l ko'rsatishini aytadi. Uning fikricha, muallim talabaning nima bilan shug'ullanishiga, qaysi kasbga qiziqishiga jiddiy e'tibor berishi kerak. Shundaygina uni to'g'ri yo'lga boshlay oladi.

Shu o'rinda yuqoridagi fikrlarga nazar tashlar ekanmiz bundan bir necha ming yillar avvalgi ta'lim, o'qitish va tarbiyaga oid qarashlar hozirga qadar o'z ahamiyatini yo'qotmagan aksincha, bugungi ta'lim jarayonimizning ham qimmatli manbaalari qatoridadir. Bugungi kun o'quvchilariga nazariy va amaliy bilimlarini shakllantirishda metodik manbaa bo'lib xizmat qilmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Adabiyot o'qitish metodikasi / o'quv qo'llanma: Q. Husanboyeva, R. Niyoz-metova.: 2018-yil. - 352 bet.
2. B.X.XODJAYEV Umumiy pedagogika nazariyasi va amaliyoti. Darslik. - T.: «Sano-standart» nashriyoti, 2017-yil, 154-157
3. Aliqulov X. Jaloliddin Davoniy.-TOSHKENT: "O'zbekiston ", 1992. 20-b.
4. Muxiddin o'g'li, B. Q., & Ozod O'g'li, X. B. (2022). QON-CHO 'PO 'SIMLIGINING TAVSIFI. *BARQARORLIK VA YETAKCHI TADQIQOTLAR ONLAYN ILMIY JURNALI*, 267-270.
5. Shyarishv A. Abu Rayhon Beruniy. -T.: Fan, 1999. 114-b.

